

UOT:80.

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ "İSİM + İSİM" STRUKTURLU MÜRƏKKƏB LEKSİK VAHİDLƏRİN QURULUŞ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İsmayilova Aida Vahid qızı
Azərbaycan Dövlət Universiteti
Gəncə Dövlət Universitetinin doktorantı
aida-profit@yandex.com

Xülasə: Mürəkkəb sözlərin genezis problemi struktur –semantik yanaşma çərçivəsində bir çox dillərin tədqiqat obyektinə olmuşdur. Ənənəvi olaraq, mürəkkəb sözlər iki yolla yaranır: ifadələr və modellər. İfadələrdən olunan mürəkkəb sözlərin xüsusiyyətləri, nə vaxt mürəkkəb söz söz birləşmələrindən düzəlir, o halda məna təcrid olunur. Nəticə olaraq, mürəkkəb sözün mənası orijinal ifadənin mənasından fərqlənir. Mənbələr mürəkkəb sözün inkişafı prosesinin məna dəyişikliyi ilə başlamasının hansı ifadələrdən olduğunu təsdiq edir. Mürəkkəb sözlərin inkişafı müxtəlif yollarla yaranı bilər. Beləliklə, bəzi ifadələr və mürəkkəb sözlər orijinal olaraq eyni və ya demək olar ki, oxşar konseptlər ifadə edir. Mürəkkəb sözlərin düzəlməsindən sonra ifadələrin meydana gəlməsi dayanır. (breakfast, wardrobe, vest) Başqa mürəkkəb sözlər, müstəqil ifadələrə, hər hansı bir xüsusi obyektin işarələnməsinə, müəyyən xüsusiyyətləri ilə müxtəlif təsadüfi obyektlərin təyin edilməsinə əsaslanır. Bu ifadələrin mənasının təcrid olunması nəticəsi olaraq müstəqil ifadələr paralel fəaliyyət göstərməyə davam etdiyi halda mürəkkəb sözlər meydana çıxır.

Açar sözlər: Söz, mürəkkəb, struktur, dil, komponent

Key words: Word, compound, structure, language, component

Ключевые слова: слово, сложный, язык, компонент

Mürəkkəb sözlərin əmələ gəlməsinin başqa bir yolunun mövcudluğu onunla müəyyən edilir ki, bəzən mürəkkəb sözlərin fraza şəklində öz prototipi olmur, çünki bu sözlərin quruluşu sintaksis normalarına ziddir. Bir çox tədqiqatçılar [Stepanov 1953; Hidekel 1953; Arutyunova 1961; Stepanova, Çernişeva 1962; Tsarev 1976; Karaşçuk 1977; Xaritonçik 1983; Meşkov 1976, 1986] qeyd edir ki, mürəkkəb sözlərin əmələ gəlməsi, əksər hallarda dildə tarixən inkişaf etmiş törəmə modellərə əsasən həyata keçirilir. Bununla bağlı Z.A. Xaritonçik, bu tədqiqatda sözyaradıcı model və ya sözyaratma növü dedikdə “sxem, nümunə, analoq, törəmə sözlərin qurulması qaydasını müəyyən edən hər şey, əsas yaradan və söz yaradıcı vasitələrin tipini, onların qarşılıqlı əlaqəsi nəticəsində yaranan eyni tipli sözlərin ümumiləşdirmiş semantikasını” başa düşürük (8,19). O.D. Meşkova görə, söz əmələ gətirmə modelləri bir çox cəhətdən bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Nitq hissələrinin matrisini tərtib edib onların mümkün uyğunluğunu müəyyən edərək, o, mürəkkəb sözlərin 196 modelini təyin etmişdir (5, 76). O.D. Meşkov üç növ sözyaradıcı modeli təklif etdi: yüzlərlə və minlərlə mürəkkəb sözlərin yaradıldığı məhsuldar modellər; yalnız bir neçə, hətta bir mürəkkəb sözün yaradıldığı modellər; və qapalı modellər, ona görə yeni mürəkkəb sözlər artıq yaradılmır və yaradıla bilməz. O.D. Meşkov bu modelin məhsuldarlığını müəyyən edən bir sıra səbəbləri müəyyən etdi: N + N modeli gerçək obyektlərin və hadisələrin nominasiyası üçün böyük imkanlar verir; ingilis dilində iki ismin qarşı-qarşıya qoyulması istənilən semantik əlaqədə mümkündür; N + N modelinin mürəkkəb sözlərinin yayılması ingilis sözünün sadə morfoloji quruluşu ilə stimullaşdırılır; N + N tipli konstruksiya “isim + ön söz + isim” ifadəsi ilə müqayisədə daha çox sintaktik cəhətdən asanlıqla ilə xarakterizə olunur (5, 19). N+N modeli üzrə formalaşan mürəkkəb sözlər qrupunda psixolinqvistik yanaşma çərçivəsində işləyən L.Boer Gerund+N altqrupunu fərqləndirir (2,56). O, bu fikri sübut etmək üçün iki arqument irəli sürür. Birincisi, tərkibində feili komponent olan digər mürəkkəb sözlərdən fərqli olaraq, bu mürəkkəb isimlərin feili komponenti -ing sonluğuna malikdir. İkincisi, mürəkkəb sözün komponentləri arasındakı semantik münasibətlər Verb+N modelindən daha çox N+N modeli ilə düzələn mürəkkəb sözlərin komponentləri arasındakı münasibətlərə bənzəyir. Odur ki, L.Boer-in ardınca bu araşdırmada hesab edirik ki, Gerund+N

modelinə görə əmələ gələn mürəkkəb isimlər N+N modelinə görə əmələ gələn mürəkkəb sözlərin xüsusi altqrupunu təşkil edir və çox məhsuldardır. Mürəkkəb sözlərin əmələ gəlməsinin yuxarıdakı üsullarına əlavə olaraq, O.D. Meşkov mürəkkəb isimlərin əmələ gəlməsinin üçüncü yolunu müəyyən edir (5,23-24). Onun fikrincə, mürəkkəb sözlər komponentlərdən birini əvəz etməklə mövcud mürəkkəb sözlərlə analogiya yolu ilə əmələ gələ bilər. Bu metodun köməyi ilə neytral, obrazlı və fərdi müəllif xarakteri daşıya bilən çoxlu sayda mürəkkəb sözlər əmələ gəlir. Məsələn, *starquake* mürəkkəb sözü *earthquake* mürəkkəb sözü ilə analogiya yolu ilə düzəldilmişdir; *comedywright* — kompozit analogiya yolu ilə *playwright*; *peace-monger* – mürəkkəb sözlə analogiya yolu ilə *war-monger*. Beləliklə, mürəkkəb sözlərin genezisinin tədqiqi söz tərkibi sahəsində elmi fikrin gələcək inkişafı üçün əsas təşkil etmişdir. Bunun nəticəsində mürəkkəb sözlərin identifikasiyası probleminin öyrənilməsinə, onların leksik dolğunluğunun müəyyənləşdirilməsinə, semantik xüsusiyyətlərinin açılmasına, təsnifatının inkişafına səbəb olmuşdur.

“İsim + isim” birləşməli mürəkkəb sözün komponentləri arasında əlaqələr

Mürəkkəb sözün komponentləri arasında əlaqə problemi də bir çox dilçilərin tədqiqat obyektinə olmuşdur. Mürəkkəb sözlərə struktur-semantik yanaşma çərçivəsində mürəkkəb isimlərin komponentləri arasındakı əlaqəni bildirmək üçün müxtəlif adlardan istifadə edilmişdir. Bəzi dilçilər hesab edirdilər ki, mürəkkəb sözün komponentləri arasında sintaktik əlaqələr mövcud olmalıdır. Sintaktik əlaqələrin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, mürəkkəb sözləri ümumiyyətlə müəyyən bir ifadə növü ilə əlaqələndirmək olar. Digər tədqiqatçılar mürəkkəb sözün komponentləri arasında məntiqi əlaqələri müəyyən etmişlər. Məsələn, İ.V. Arnold hesab edir ki, mürəkkəb sözün elementləri arasındakı əlaqə cümlə qurmağın sintaktik normalarından daha çox birbaşa olaraq müvafiq gerçəkliklər arasında məntiqi əlaqələri ifadə edir [1,96]. O.Jespersen isə mürəkkəb isimləri təhlil edərək, birinci komponentin ikinciyə münasibətini məntiqi başa düşüldüyünü qeyd edir: subyekt, obyekt, yer, alət və s. N.A. Azarx, O.D. Meşkov və başqaları O.Espersenin ideyasını inkişaf etdirərək, mürəkkəb sözün birinci və ikinci komponentləri arasındakı əlaqələri araşdıraraq, onlar arasında semantik əlaqələrin mövcudluğundan danışirlər (5,65). Mürəkkəb sözün komponentləri müxtəlif məna əlaqəsində ola bilər. Deməli, *ant-hill* - mürəkkəb isminə - birinci komponentin ikinciye əlamətini, *peace-loving* (sülhsevər) mürəkkəb sözünün komponentləri isə hərəkətlə predmet arasındakı semantik əlaqəni ifadə edir. Mürəkkəb sözlərin komponentləri arasında ən çox yayılmış semantik əlaqə növlərindən biri birinci komponentin ikinciye hansısa keyfiyyətini və ya xüsusiyyətini bildirməsidir. Üçüncü qrup tədqiqatçılar mürəkkəb sözün komponentləri arasında semantik əlaqələrin mövcudluğunu bəyan etdilər. Beləliklə, mürəkkəb sözün komponentləri arasında mütləq müəyyən semantik əlaqə olmalıdır. Çox vaxt birinci komponentin ikinciye mənasını aydınlaşdırır, məsələn, *grofistadt*, *vaterland* . N.G. Quterman, M.D. Stepanovanın ideyasını dəstəkləyərək deyir ki, mürəkkəb sözlərin komponentləri arasındakı əlaqə sintaktik deyil semantik, məna əlaqəsi xarakteri daşıyır, çünki cümlənin ayrı-ayrı üzvləri arasındakı sintaktik münasibətlərə deyil, bir sözün mühüm hissələri, morfemlər arasındakı əlaqələr nəzərə alınır. İnsanı əhatə edən reallığın təyini ilə linqvistik hadisələrin əlaqələrini müəyyən etməyi qarşısına məqsəd qoyan onomasioloji yanaşma, ümumən törəmə sözün, xüsusən də mürəkkəb sözün quruluşunun öyrənilməsinə fərqli yanaşmaya imkan verdi. Törəmə sözün yaranma prosesini nəzərə alan tədqiqatçılar belə fikir irəli sürürlər ki, törəmə sözün onomasioloji quruluşu iki hissəli xarakter daşıyır və ona onomasioloji əlamət verilmiş onomasioloji əsasdan ibarətdir. Deməli, M.Dokulila terminologiyasına görə “*каменищик*” sözü sözün əlamət daşıyıcısının hərəkəti ilə bağlıdır; Onomasioloji əlamət isə insanın aktiv təsirinin predmeti olan daşdır. Onomasioloji bazis ifadəçisi –щик şəkilçisi hesab olunur, onomasioloji əlamətin göstəricisi *камен-* əsasıdır . M. Dokulila konsepsiyasını dəqiqləşdirən E.S. Kubryakova belə nəticəyə gəldi ki, təkcə şəkilçilər deyil, digər morfoloji əlamətlər də alınma sözlərin onomasioloji əsaslarını təşkil edən vahidlər kimi çıxış edə bilər: *руль - рулить; зло — злой — злитъ, а также целые лексические единицы: лететь — перелететь; звук — ультра-звук* (3,205). Üstəlik, bu anlayışı düzəltmə və mürəkkəb sözlərin törəmə mənasını xarakterizə etmək üçün tətbiq etməklə,

həmçinin sintaksis semantikasının nailiyyətlərindən və propozisional analiz metodundan istifadə etməklə E.S. Kubryakova nominasiya vahidinin onomasioloji strukturuna daha bir konsepsiyayı - onomasioloji əlaqə və ya onomasioloji predikat konsepsiyasının daxil edilməsini təklif etdi. Beləliklə, derivasiyalı onomasiologiya baxımından mürəkkəb söz üçlü nominativ quruluşa malikdir. E.S.Kubryakovanın nəzəriyyəsinə görə, kompozitin onomasioloji quruluşu onomasioloji bazis vasitəsilə formalaşır ki, bu da insanın fikrində hansı obyektlə - substansiya, əşya və ya proses, hərəkət, hal və ya əlamət, əmlak, atributla məşğul olması barədə qərar qəbul edilir (3, 15-18). Təyin olunanın əsas məzmununu bu və ya digər şəkildə aydınlaşdıran, onu məhdudlaşdıran və ya dəyişdirən anlayışı ifadə edən onomasioloji əlamət; və onomasioloji əsası və onomasioloji xüsusiyyəti müəyyən bir əlaqə növü ilə birləşdirən həm gizli, həm də real bir onomasioloji predikat: aidliyyət, qonşuluq, əhatəlilik və s. və onu konkretləşdirir. Beləliklə, silk-dress - ipək paltar ipəkdən tikilmiş paltardır, a silk-grass - ipək otu isə ipəyi xatırladan bir otdur.

“İsim + isim” Struktur əsaslı mürəkkəb sözlərin məna xüsusiyyətlərinin formalaşması

N + N mürəkkəb sözlərin semantikasının formalaşması isim düzəldən sözləri bildirir. Çox vaxt isim əmələ gətirən sözlər məntiqi-predmet məna potensialını göstərir. Müəyyən məhsuldar ismin oynadığı rol onun semantikasından asılıdır. E.S.Kubryakovanın fikrinə görə, isim əmələ gətirən sözləri səciyyələndirən mühüm anlayışlar sırasında predmet, şəxs, yer və başqa konseptlər durur (3,207). Yaşayış mühitini bildirən isimlər yer, xüsusi təyinatlı obyektlər isə vasitələr kimi konseptuallaşdırılır. Bu ifadə təkcə oxşar mənaları olan sadə, törəmə olmayan adların kütləsi ilə təsdiqlənmir, həm də *nomina loci*, *nomina agentis* və s. kateqoriyalarını yaradan xüsusi söz düzəldici formativlərin mövcudluğu təsdiqlənir. E.V. Raxilina qeyd edir ki, bütün isimlər isimlərin rol təsnifatına görə təsnif edilə bilər (7, 114-115). Onun fərqləndirdiyi birinci sinif adlar fəaldır. O, ilk növbədə alətlər və mexanizmlərdən ibarətdir, məsələn, iynə - sancan bir şey, çəkiç - mismarları vuran bir şey, bıçaq - kəsən bir şey və s. “Pasiyent” adlarını təsvir edən obyektlərin standart istifadə vəziyyətində vasitə olmayan rolları var. Məsələn, *qapı* - *açılıb bağlanmış şeydir, döşəmə üzərində gəzdirmə şeyidir, ev* - *yaşadığınız yerdir* və s. Mürəkkəb sözün mənasını formalaşdırarkən məhsuldar isimlərlə ötürülən anlayışlar vahid konseptual strukturda birləşir. Konseptin əlaqələndirilməsi səviyyəsində feillə ifadə olunan prosessual əlaməti ifadə edən konseptin köməyi ilə predmet sahəsinin isimlərlə ifadə olunan iki anlayışı arasında əlaqə qurulur. E.V. Raxilina nöqteyi-nəzərindən məntiqin bir hissəsi olan mereologiya bütöv və onun hissələri, çoxluq və onun elementləri arasındakı əlaqəni təsvir edir. İsimlərlə üst-üstə düşən anlayışlar arasında, hissə - bütöv münasibətlərini ortaya qoyur. Məsələn, daban - ayaq, qulaq - baş; müşayiət olunan və ya müşayiət olunan (Y ilə X bir-birini müşayiət edir), məsələn, çobanyastığı ilə qarğıdalı çiçəkləri, silahlı bir adam; lokativ əlaqələr (X-dən Y-ə), məsələn, divardakı afişa, stolun üstündəki fincan və s. (7, 36-52). E.S. Kubryakova hesab edir ki, isimlərlə təmsil olunan anlayışlar konseptlərdə prosessual xüsusiyyəti ifadə edən konseptdən istifadə edərək, konkatenasiya, konyunksiya və ya ayırma, dizyunksiya həmçinin müqayisə kimi məntiqi əlaqə növü qurmaq olar (3, 18-20). Bu məntiqi əməliyyatların hər biri öz “öz” predikatını həyata keçirir: konyunksiya - predikat “və - və”, disyunksiya - “deyil” “deyil”, identifikasiya - predikat “olmaq, kimsə olmaq / bir şey olmaq”, müqayisə - predikat “bənzər, bənzəmək”, “oxşamaq”. X bir növ Y olduqda, məntiqi təsnifat və ya dəqiqləşdirmə əməliyyatları, və müəyyən bir sinif altında cəmlənən işarənin növü kimi müəyyən bir xüsusiyyətə görə ondan fərqləndiyi təsvirlər tək bir predikatla əlaqələndirilmir. Onlar münasibətlərin müxtəlifliyini bildirməsinə baxmayaraq insanın şüurunda müxtəlif assosiasiyalar yaradır. Onların kompozisiya modellərində müxtəlif Bu tip propozisiyalar çox sayda daha konkret predikatlarla qurulur, baxmayaraq ki, onların söz tərkibi modelləri kifayət qədər ümumiləşdirilmişdir, məsələn, «служить для» (“kiməsə xidmət edir”), «состоять из» (“nədənsə ibarət olmaq”), «принадлежать кому/чему» (“kimə / nəyə aiddir”) və s. İsim düzəldən konseptlər arasında əlaqə növünün müəyyən edilməsi struktura bağlı mürəkkəb sözləri əlaqələndirən propozisional formaların müəyyənləşdirməsinə kömək edir. Mürəkkəb sözün tərkibində feili komponent olduğu hallarda, predikat əvvəlki derivasiya aktından istifadə edir və onu bərpa etmək lazım olmur. Struktur

cəhətdən əsaslandırılmış mürəkkəb ismin quruluşunda hər hansı bir feili komponent olmadıqda, sözün düzəldilməsi zamanı iki anlayış arasındakı əlaqəni təyin edən implisit atomar predikat bərpa olunur. Bu isimlərin düzəldilməsi ilə əlaqələndirilir. Bu halda, E.S. Kubryakovanın fikrincə, mürəkkəb bir sözün (identifikasiya, təsnifat və s.) yaradılması üçün hansı məntiqi əməliyyatın əsas olduğuna qərar vermək lazımdır. Buna uyğun olaraq, bu əməliyyatlar üçün mümkün olan predikatlardan hansı isimləri düzəldən isimlərlə təmsil olunan konseptlər arasındakı əlaqəni ən sadə şəkildə təsvir edir (3, 21). Hazırkı araşdırmada E.M. Pozdnyakova, qeyd edir ki, əgər mürəkkəb sözün yaradılmasının mərkəzində eyniləşdirmə və ya birləşmənin məntiqi konyunksiyası dayanırsa, onda rekonstruksiya edilmiş atomar predikatı **BE** bağlama predikatı olur (6,106). Mürəkkəb ismin yaradılması məntiqi əməliyyat təsnifatına əsaslanırsa, bərpa edilmiş predikatlar BE TYPE OF və ya BE PART OF atomar predikatlarıdır. Mürəkkəb sözün yaradılmasının əməliyyat təsvirinə əsaslandığı hallarda ya *OPER*, *BE OPER* əməliyyat konseptləri bərpa olunur, ya da əməliyyat konseptləri ilə müqayisədə daha konkret, lakin buna baxmayaraq, çox abstrakt atomar predikatları BE MADE, BE USED, BE USED FOR və s. istifadə edilir.

Endosentrik struktur-motivsiz mürəkkəb sözlərin mənalarının “isim + isim” şəklində formalaşması

Əvvəllər qeyd edildiyi kimi, endosentrik mürəkkəb sözlərdə mürəkkəb sözün ikinci komponenti semantik və qrammatik dominant rolunu oynayır ki, bu da konseptual səviyyədə özünü göstərir. Beləliklə, ikinci törədici isim vasitəsilə ifadə olunan konsept ilk törədici isim ilə əlaqələndirilən konseptlə uyğunlaşaraq mühüm dəyişikliyə uğrayır. Bu onunla izah olunur ki, iki anlayışın xüsusiyyətlərinin uzlaşdırılması mərkəzi və sabit deyil, dəyişkən xüsusiyyətlərin perspektivləşdirilməsini tələb edir. Endosentrik struktur motivsiz mürəkkəb sözlərin konseptual təhlili ilkin olaraq isimləri məntiqi-obyektiv mənə potensialını göstərməyən struktur motivli kompozitlərin konseptual təhlili kimi aparılır. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, “tamamlama”nın koqnitiv mexanizminin hərəkəti sayəsində müəyyən koqnitiv sahələrindən dəyişkən xüsusiyyətlər bərpa olunur ki, bunlar məhsuldar isimlərlə ötürülən hər iki konseptin perspektiv mərkəzi xüsusiyyətlərinə daha da uyğundur. Dəyişən konsepsiyaların perspektiv mərkəzi xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirilməsi prosesində konsepsiya uyğunlaşdırılır, ikinci törədici isim, birinci törədici işimin konsepsiyası əlaqələndirilir. Yerləşdirmə nəticəsində ikinci törədici ismin çatdırdığı konsepsiyada mühüm dəyişiklik baş verir. Bundan əlavə, törədici isimlərlə əlaqələndirilən hər iki konsepsiyanın ardıcıl mərkəzi və dəyişkən xüsusiyyətləri əsasında, “inkişaf” koqnitiv mexanizminin hərəkəti ilə əlaqədar olaraq, müəyyən xüsusiyyətlər və / və ya yeni xüsusiyyətlərin birləşmələri yaranır ki, bu da struktur cəhətdən motivsiz mürəkkəb söz N + N ilə əlaqəli bir konsepsiyanın yaranmasına səbəb olur ... Məlumdur ki, eyni törədici isim mürəkkəb sözün həm birinci, həm də ikinci komponenti kimi çıxış edə bilər. Buna misal olaraq aşağıdakı kontekstlərdə mürəkkəb ismin əvvəl birinci, sonra ikinci elementi olan **flu** ismini göstərmək olar. (5) “People talk about flu-days like snow days,” he said, “and if it was just days or a week, that would be simple. But if it is weeks or months, that becomes another matter”. [The New York Times, February 2006]. Endosentrik struktur olaraq motivasiya olunmayan **flu-days** mürəkkəb sözünün mənasının formalaşması prosesini daha ətraflı nəzərdən keçirək. İkinci törəmə isim **day** sözünün lüğətdəki izahı belədir: *one of the seven twenty-four hour periods of time in a week*. Mürəkkəb sözlə bağlı anlayışın formalaşması prosesində mərkəzi və sabit xüsusiyyəti həftədə bir müddətdir, xüsusiyyət – törədici isim gün ilə çatdırılan yeddi konseptdən biri vurğulanır və törədici isim **flu** ilə əlaqəli konsepsiyanın xüsusiyyətlərinə uyğundur. Bu törədici isim aşağıdakı lüğət izahına malikdir: *an infectious illness like a bad cold, causing a high temperature, pains and weakness; an infectious disease which is like a bad cold but more serious*. Həftənin bir zaman dövrünün xüsusiyyətlərindən təsirlənərək, xassə, hasil edən isim **day** ilə ötürülən yeddi konseptdən biridir. Xəstəliyin mərkəzi və sabit xüsusiyyətləri olan yoluxuculuq, soyuqdəyməyə bənzər xassələri vurğulanır, lakin **flu** işimi bu konsepsiyadan daha vacib məqamları göstərir. Sonra hər iki anlayışın perspektiv xüsusiyyətlərinin uzlaşdırılması baş verir. Mürəkkəb ismin mənasının sonrakı

formalaşması kontekstual məlumat nəzərə alınmaqla baş verir. Belə linqvistik vahidlər tərəfindən kontekstdə ötürülən məlumat *like snow days, and if it was just days or a week, but if it s weeks or months* kimi və həmçinin konseptlərin ardıcıl xarakteristikası ikinci isim törədici isimlə əlaqəli olan konseptin arxasındakı ZAMAN koqnitiv sahəsinə aiddir. Bu koqnitiv sahədən müddətin dəyişən xarakteristikası tamamlanır. Hər iki konseptin ardıcıl xarakteristikası və müddətin dəyişən xarakteristikaları isim törədən flu ilə təmsil olunan konsepsiyanın arxasındakı XƏSTƏLİYİN koqnitiv sahəsinə aiddir. Bu koqnitiv sahədə dəyişən xüsusiyyətlər tamamlanır, xəstəlik geniş yayılır, epidemiyalara səbəb olur, epidemiyanın inkişafının qarşısını almaq yolları, epidemiyanın yayılmasının qarşısını almaq yolları tamamlanır. Dəyişən konseptlərin mərkəzi xüsusiyyətləri ilə daha da əlaqələndirilməsi prosesində yerləşmə nəticəsində məfhum törədici isim **day** sözünə uyğun olaraq dəyişir. Xüsusilə, həftənin mərkəzi xüsusiyyətləri və yeddi gündən biri öz perspektivini itirir, yalnız zaman dövrünün mərkəzi xüsusiyyəti perspektiv olaraq qalır. Ardıcıl xüsusiyyətlər əsasında mənfi konnotasiya xarakteristikası yaranır. Nəticədə, **flu-days** mürəkkəb sözü ilə əlaqəli konsepsiya belə xüsusiyyətlər daxildir: vaxt müddəti, davamlılıq, qrip epidemiyasının inkişafının qarşısını almaq yolları, qrip epidemiyasının yayılmasının qarşısını almaq yolları, mənfi konnotasiya. Bu konsepsiya nəzərdən keçirilən kontekstdə **flu-days** mürəkkəb sözünün mənasını müəyyən edir: (negative connotation) *a rather long period of time when different methods are used to prevent or reduce the epidemic spread of the flu.*

Ədəbiyyat

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка Министерством высшего образования СССР в качестве учебного пособия для педагогических институтов и факультетов иностранных языков изд. иностранных языках, Москва: 1959
2. Bauer L. English Word-Formation. Cambridge Cambridge University Press.1983.
3. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование. М., 1965
4. Пауль.Г. Принципы истории языка. М., 1960.
5. Мешков, О. Д. Словообразование современного английского языка / О. Д. Мешков ; АН СССР, Кафедра иностр. яз. - Москва : Наука, 1976. - 245
6. Позднякова Е.М. Парадигмы научного знания в лингвистике и современное лингвистическое образование.<https://cyberleninka.ru/article/n/paradigmy-nauchnogo-znaniya-v-lingvistike-sovremennoe-lingvisticheskoe-obrazovanie>
7. Raxilina E. & J. Testelec, eds., Typology and the Theory of Language:From Description to Explantion. Moscow, 1999. file:///C:/Users/User/Downloads/_In_E_Raxilina_and_J_Testelec_eds_Typolog.pdf
8. Харитончик З.А. Лексикология английского языка. Министерством образования Республики Беларусь в качестве учебного пособия для студентов институтов и факультетов иностранных языков Минск, “Вышэйшая школа” 1992

ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ СЛОЖНЫХ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ СО СТРУКТУРОЙ «СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ + СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ» В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ

Исмаилова Аида Вахид кызы

Резюме

Проблема генезиса сложных слов в рамках структурно-семантического подхода была предметом исследования во многих языках. Традиционно сложные слова образуются двумя способами: из выражений и моделей. Особенности сложных слов, состоящих из выражений, заключается в том, что когда сложные слова образуются из словосочетаний, то они теряют смысл. В результате значение сложного слова отличается от значения исходного выражения.

Источники подтверждают, что процесс развития сложного слова начинается с изменения значения. Развитие сложных слов может происходить по-разному. Таким образом, некоторые выражения и сложные слова первоначально выражают одни и те же или почти одинаковые понятия. После образования сложных слов, прекращается образование выражений (breakfast, wardrobe, vest). В основе других сложных слов лежат самостоятельные выражения, маркировка какого-либо специального предмета, обозначение различных случайных предметов с определенными характеристиками. В результате обособления значения этих выражений появляются сложные слова, когда самостоятельные выражения продолжают функционировать параллельно.

STRUCTURAL FEATURES OF COMPLEX LEXICAL UNITS WITH "NAME + NAME" STRUCTURE IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

Ismailova Aida Vahid

Summary

The problem of the genesis of complex words within the structural-semantic approach has attracted the attention of many linguists. Traditionally, there are two ways in which complex words are formed: expressions and models. A feature of the formation of complex words from expressions when a complex word is formed from a word combination, the meaning is isolated. As a result, the meaning of a compound word differs from the meaning of the original expression. The sources state from which expression the process of developing a compound word begins with a change in meaning. The development of complex words can occur in different ways. Thus, some expressions and compound words originally expressed the same or almost similar concepts. After the formation of complex words, expressions ceased to exist (breakfast, cupboard, waistcoat - breakfast, wardrobe, vest). Other compound words are based on free expressions, marking any special object, identifying various random objects with certain characteristics. As a result of isolating the meaning of these expressions, complex words have emerged, while free expressions continue to function in parallel

Rəyçi: dosent Zahirə Əliyeva

Daxil olduğu tarix 04 iyul 2022-ci il

UOT:80.

FRAZEOLÖJİ VAHİDLƏRİN YARANMASINDA NAĞILLARIN ROLU

Məmmədova Nəzrin Muxtar qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

Xülasə: Nağıllar - frazeoloji vahidlərin ən dəyərli və zəngin mənbələrindəndir. Fransız və Azərbaycan nağıllarında rast gəldiyimiz obrazlar bir çox frazeoloji vahidin yaranmasında iştirak edib.

Məqalədə fransız və Azərbaycan nağıllarında işlənən ənənəvi giriş və sonluq formulları haqqında ətraflı məlumat vermişdik. Apardığımız tədqiqat nəticəsində aşkar olunmuşdur ki, bəzi formullar dildə nağıl kontekstindən kənar, tam müstəqil şəkildə işlənməyə başlanmış, və bununla da frazeoloji vahid statusunu qazanmışdır.

Açar sözlər: frazeoloji vahidlər, nağıl, fransız, məzmun, produktiv

Keywords: phraseological units, fairy tale, French, content, productive

Ключевые слова: фразеологизмы, сказка, французский язык, содержание, продуктивный